

מסורת הש"ס

(א) צ"מ קו. יא. (ב) [לעיל ה.], א רש"א מ"ו ועי' ביקולטו ולעיל גבי א' אינו אלא מלקוש באייר ת"ל צעמו שייך למתני בטר הכי כיון שאל שכן בן, (ד) [יערוכין סג. ושי"ן, (ה) מדרים סג. וע"ש מוספת' פ"א, (ו) לקמן י. ושי"ן, (ז) ומדרים סג. ע"ש מוספתא פ"א, (ח) [פרשת עקב], ט דף ח.; י) [דברים יא., (ב) ס"א ז' ימים,

תורה אור השלם

- תלמדיה ררה נחת גדידיהי ברביבים תמגנגנה צמחה תבדך; תהלים סה יא
- ובני ציון גילו ושמחו בך אלהיכם בן נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש
- בראשון; יואל ב כג
- ונתתני מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגך ותרשיב ויצחקך;

דברים יא יד

גליון הש"ס

גמ' לנדרים דהגן. מנהו לי אמאי לא נקט גמי לנכירות בתים דקמי ברישא דמתני שס מעשרי בית לחצירו עד הגשמים עד שמדר רביעה שניה:

הגהות מהר"ב

א רש"י ד"ה צענה ימים וכי שירדו גשמים עשוי ופסקין מ"צ ולא פסקין: **ב** ד"ה כ"י יוסי וכו' אלז בין שניה לשלישית י' יומר כ"ל אין יומר:

מוסף רש"י

ובראש חדש כסליו. הוי רביעה אחרונה (נדריים טז.), כר' יוסי. דמיוס י"ז עד יוס' כ"ג הוו צענה ימים, דאי ר' מאיר לא הוו אלא ה' ימים (שם). לשאול. להפלה על הגשמים (שם). להתענות. לגזור תענית אל לא ירדו (שם).

רבינו גרשום

שמורה הברית. לפי שזוא מטר הראשון. שירד בנחת. כמו ערשה הוראה לבניו בנחת. ששטוף את הגרנות. דמשמע יורה כחץ. שמפיל אילנות. דמשמע (ב) מחחק מלקושה. סקאין. ציצל. שמל קשיותן. שכשאניו (יורה) [יורד] מתענין ומפליין. אר אינו. יורה אלא בכסליו. בעתו. היינו י"ז במרחשון. קשיותן. שגשמינו (יורה) ר"ח כסליו. דכאמר דאין מתענין אלא עד השלישית שניה יורה. כמאן כר' יוסי. דאמר ראשונה ב"ז ושניה בכ"ג, הרי ראשונה ושניה ב' ימים.

(א) אולי צ"ל דכן משמע לשון מלקוש.

יהיו כמוסף. בתורה ולעושר וכבוד: **יורה.** ונתתי מטר ארצכם צעמו יורה ומלקוש (דברים יא.): **יורה.** רביעה ראשונה היורדת במרחשון כדלקמן. למה נקרא יורה שמורה להן להטיח גגותיהן בטית של טיט שלא יטפו גשמים צבית: **ולפנינו פירוסיהן.** שהניחו **בשדות לייבשן עד עכשיו: כל לרביהן.**

שאר דברים הכריזים לימות הגשמים: **שירד בנחת.** והכי משמע יורה כלדס שמורה לתלמידיו בנחת דכתיב (קהלת ט) דברי חכמים בנחת נשמעים. אי נמי לשון חץ יורה ההולך ציושר ואינו נוטה לכאף ולכאן. לשון אחר שמתכוין לארץ ואינו יורד צועף **בספרי(י): פלמים רוב.** כשאתה מרוה תלמי מרישה של ארץ ישראל: **נחם הוא לגדודיה.** בני אדם היינו פשט המקרא. ולקמיהי' דריש שאפי' גייסות פוסקות צו: **ה"ג או אינו אלא ששטף אס הורעים.** כלומר דעד השתא אמרינן יורה לנרעה או אינו אלא יורה לשון קללה כמו ירה יירה (שמות יט) שצובר הכל או לשון חץ היורה והכי משמע קרא"ו והיה אס שמוע תשמעו אל מצותי וגו' ואס לאו ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה. מלתא בעלמא הוא ואורחא דברייתא למתני כי הא' גוונא: **משיר פירוסיהן.** שעודן באילן כגון אחרונים או רמונים או סופי תאנים. ולא גרסינן שוטף את הגרנות דגרנות **(א)** במרחשון לייכא: **מה מלקוש לנרעה.** שא"א לדורשו לשצר גרנות ולהשיר פירות שאינס מצינים באותו הפרק ואי אתה יכול לדורשו אלא לטובה שירד על המלילות ועל הקשין וממלא את התצובה בקשיה: **הדר אמר דלמא** מלקוש קללה הוא והכי משמע שמל וקשה כלומר מל את הבתים והאילנות שמפילן ומשצרן וקשה לתצובה: **שמעלה סקאיה.** וצרכה דקרא למילוי מים צורות שיחין ומערות. גימטוס: **שמפיל אס הבתים.** ומשמעו כדלקמן שמל קשיותן של ישראל. אי נמי שמל דבר הקשה חותך ומשצר את הבתים כלומר אין צו תקלת גרנות והשרת פירות לפי שא"א לו:

סקאיה. מין ארצה כדמחרגס הנללל **(דברים כח)** סקאה ומלקוש לשון ארצה כמו והנה לקח אחר גזי המלך (עמוס ז): **אס המורה לצדקה.** אלמא יורה לטובה: **ה"ג או אינו אלא יורה כשערי מלקוש באייר.** שיש עדין מלילות וקשין: **פ"ל צעמו.** יורה במרחשון ומלקוש צניסן שכן היא העת והזמן ויפה הוא כדלקמן דומן רביעה ראשונה במרחשון הוא. אית ספרים דכתיב בכו או אינו אלא ככסליו דזמן יורה ככסליו הוא וכדכרנן דפליגי עליה דר"מ לקמן ת"ל צעמו יורה ומלקוש מה מלקוש צעמו אף יורה צעמו דמלקוש זהו שירד על המלילות ועל הקשין וזהו ניסן שיש בו קשין ומלילות: **דבר שמל קשיותן של ישראל.** כשכאניו יורד חוזרין ישראל בתצובה ומתענין ועושין **דקות: מלילות.** ראשי שיצולות שאדם מולל צידו כדכתיב (דברים כג) וקטפת מלילות צידך: **וקשין.** קנה: **שממלא סבואה בקשיה.** ומשלימה: **(ד) הי רביעה.** אחה זמן רביעה: **צבירה.** ראשונה. ולקמן מפרש למאי הלכתא נינהו יורה יש צו ג' זמני גשמים: **אפילה.** אחרונה כמו כי אפילות הנה (שמות ט): **ר' יהודה אומר.** צבירה צו' במרחשון וצינונית צ"ז ואפילה צב"ג וכולהו הני תלתא יורה קרי להו: **אין היחידים מפענין כו'. דלמרי' בסמוך** שלישית להתענות והואיל זומן שלישית בראש חדש הוא אין ליחידים להתענות **(ט): יחידים. חסידים.** והכי אמרי' במתני' לקמן (דף י.) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים להתענות שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לר"מ דסתם מתני' ר"מ. וה"ג אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ר"ח כסליו דהיינו רביעה אפילה והיינו כחכמים דלמרי יורה ככסליו: **אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי.** ולאמימר מני להא דלמר רב חסדא הלכה כרצן גמליאל דאינו שואל עד ז' במרחשון: **ז' ימים** עס שנים ימי רביעה ומכ"ג עד ז' ימים בלא יוס רביעה אחרונה. דלכולהו תנאי לא הוי הכי דלר"מ דלמר ראשונה צג' ושניה צו' לייכא צין זו לזו אלא ארצבה ימים צין שניה לשלישית יש י' ימים ולר' יהודה צין ראשונה לשניה י' ימים אלז צין שניה לשלישית יש ב' י' יומר: נראה לרבי דהכי גרסינן **אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה.** דלמר כצירה צו' במרחשון ולא מתחילין לשאלו כדלקמן (דף י.): **ראשונה לשאלו.** מכאן ואילך ותן טל ומטר: **שאל** דאמר בבירה בגי במרחשון, דתנן בגי במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענות, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאלו עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות, שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' יורא רוב וביד למאי הלכתא (למאי הלכתא) נקראת שניה. ובפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאלו, ג' להתענות. [וכן הלכתא. וא"ר יורא שניה לגורד, דהניא הנורד עד הגשמים עד שחור רביעה שניה.

מאימתי פרק ראשון תענית

ו.

מלךקוש לברכה או **אינו אלא שמפיל** הבתים **ומשבר האילנות** וב'ו'. צ"ע אמאי לא קאמר ומשצר הגרנות ומשיר את הפירות כלעיל: **בשמים** שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה. כיון דלא פסקו ז' ימים דאין צין י"ז לכ"ג אלא ז' ימים י"ז י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג אלז לא גרסינן ושלישית שהרי אס יתחיל צב"ג וירדו ז' ימים לנאפים **(א)** אכתי לא תמלא רביעה שלישית דליכא ח' ימים מכ"ג עד ר"ח כסליו ואנשי נרצונ"א גורסין גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה צהס רביעה שניה ושלישית כילד הגשמים התחילו בצמנע היום וירדו ז' ימים לנאפים א"כ ירדו עד חצי יוס של ר"ח מעת לעת:

דאולי **האילנות ת"ל** מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה יורה גופיה מנלן דכתיב ² ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ת"ר ^א יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר ת"ל בעתו מלקוש אומר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל דבר שמל קשיותיהן של ישראל דבי ר' ישמעאל תנא דבר שממלא תבואה בקשיה במתניתא תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו ת"ל ³ בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו ^א (כיון שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה) תניא אידך יורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר"מ וחכמים אומרים יורה בכסליו ^א מאן חכמים אמר ר' חסדא ר' יוסי היא דתניא ^א איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בשלשה במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בשבעה עשר בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשבעה וב"ז ובעשרים ושלשה א' ר' יוסי אומר ב"ז ובעשרים ושלשה ובראש חדש כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שגיע ראש חדש כסליו אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא ^א בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו אמר רב חסדא ² הלכה כרבן גמליאל כמאן ^א אזלא הא דתניא ר"ש בן גמליאל אומר גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית כמאן כר' יוסי אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שניה למאי אמר ר' זירא ^א לנדרים דתנן הנורד

אס המורה לצדקה. אלמא יורה לטובה: **ה"ג או אינו אלא יורה כשערי מלקוש צניסן** שכן היא העת והזמן ויפה הוא כדלקמן דומן רביעה ראשונה במרחשון הוא. אית ספרים דכתיב בכו או אינו אלא ככסליו דזמן יורה ככסליו הוא וכדכרנן דפליגי עליה דר"מ לקמן ת"ל צעמו יורה ומלקוש מה מלקוש צעמו אף יורה צעמו דמלקוש זהו שירד על המלילות ועל הקשין וזהו ניסן שיש בו קשין ומלילות: **דבר שמל קשיותן של ישראל.** כשכאניו יורד חוזרין ישראל בתצובה ומתענין ועושין **דקות: מלילות.** ראשי שיצולות שאדם מולל צידו כדכתיב (דברים כג) וקטפת מלילות צידך: **וקשין.** קנה: **שממלא סבואה בקשיה.** ומשלימה: **(ד) הי רביעה.** אחיה זמן רביעה: **צבירה.** ראשונה. ולקמן מפרש למאי הלכתא נינהו יורה יש צו ג' זמני גשמים: **אפילה.** אחרונה כמו כי אפילות הנה (שמות ט): **ר' יהודה אומר.** צבירה צו' במרחשון וצינונית צ"ז ואפילה צב"ג וכולהו הני תלתא יורה קרי להו: **אין היחידים מפענין כו'. דלמרי' בסמוך** שלישית להתענות והואיל חדש הוא אין ליחידים להתענות **(ט): יחידים. חסידים.** והכי אמרי' במתני' לקמן (דף י.) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים להתענות שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לר"מ דסתם מתני' ר"מ. וה"ג אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ר"ח כסליו דהיינו רביעה אפילה והיינו כחכמים דלמרי יורה ככסליו: **אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי.** ולאמימר מני להא דלמר רב חסדא הלכה כרצן גמליאל דאינו שואל עד ז' במרחשון: **ז' ימים** עס שנים ימי רביעה ומכ"ג עד ז' ימים בלא יוס רביעה אחרונה. דלכולהו תנאי לא הוי הכי דלר"מ דלמר ראשונה צג' ושניה צו' לייכא צין זו לזו אלא ארצבה ימים צין שניה לשלישית יש י' ימים ולר' יהודה צין ראשונה לשניה י' ימים אלז צין שניה לשלישית יש ב' י' יומר: נראה לרבי דהכי גרסינן **אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה.** דלמר כצירה צו' במרחשון ולא מתחילין לשאלו כדלקמן (דף י.): **ראשונה לשאלו.** מכאן ואילך ותן טל ומטר: **שאל** דאמר בבירה בגי במרחשון, דתנן בגי במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענות, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאלו עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות, שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' יורא רוב וביד למאי הלכתא (למאי הלכתא) נקראת שניה. ובפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאלו, ג' להתענות. [וכן הלכתא. וא"ר יורא שניה לגורד, דהניא הנורד עד הגשמים עד שחור רביעה שניה.

ראשונה ושניה ושלישית כמאן כר' יוסי. פי', כגון שהתחילו הגשמים לירד ביום הראשון מחצי יום, וכשתחשב ד' ימים מעת לעת, אתה מוצא מקצת מיום השמיני להשלמת ד' ימים, ולא תמצא מאלו התנאים בו' ימים למנות בהן רביעה ראשונה ושניה (ו)או שנייה ושלישית אלא לו' יוסי בלבד, דאי ר' מאיר ראשונה ושניה משכחת לה, שנייה ושלישית לא משכחת לה, דהא בין שנייה ושלישית י' ימים. ואי לו' יהודה שנייה ושלישית הוא משכחת לה, ראשונה ושנייה לא משכחת לה. דהא לדבריו י' ימים בין הראשונה לשנייה. אבל ר' יוסי דאמר ראשונה ב"ז שניה בכ"ג, הנה ז' ימים ביניהם. אתה מונה בהן ראשונה ושנייה, ואם התחילו הגשמים בחצי היום בכ"ג יום למרחשון, נמצאו עד ראש חדש כסליו ד' ימים, ומקצת היום של יום ראשון אתה משלימן מיום ראשון של חדש כסליו, נמצאת מונה להן שנייה ושלישית. והוא שהיה (ר' א') מרחשון חסר, כי (בש') בפיר' בתוספתא הוא ר' יוסי א' בבירה ב"ז בינונית בכ"ג אפילה בל'. אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. ואמרינן בשלמא רביעה ראשונה לשאלו ותן טל ומטר, כר' מאיר דאמר בבירה בגי במרחשון, דתנן בגי במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענות, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאלו עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות, שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' יורא רוב וביד למאי הלכתא (למאי הלכתא) נקראת שניה. ובפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאלו, ג' להתענות. [וכן הלכתא. וא"ר יורא שניה לגורד, דהניא הנורד עד הגשמים עד שחור רביעה שניה.

ג' א' מיי' פ"ו מהלכות נדרים הל' יא ופ"א מהלכות תמנות עניים הלכה יא סוג לאון רמז טוש"ע י"ד ס' רב סעיף יח:

יד ב מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה טו סוג עשן יט טוש"ע א"ח ס' קח סעיף ה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אל בתורה הרי יש לך תורה ואם לגדולה הרי יש לך גדולה ואם לכבודו הרי יש לך כבוד ואם הניס הרי יש לך עושר אל צענסי הרי יש לך עושר אל כניסי הרי יש לך כניס אלא יהי לזון שיהו כל זאזאי מעין: **(ב)** שם ולעשות כל זרכיהן ד"א יורה שירד בנחת ואינו יורד צועף ד"א שמורה אל האלך כו' ממהס תנכך או איט יורה כו' אל הורעים ומשבר את הגרנות פ"ל יורה ומלקוש מה מלקוש לנכסי: **(ג)** רש"י ד"ה משיר כו' דגרסתו מתקשון לייכא וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות גימגוג"ם סס"ד וחס"כ מה"ד יורה ומלקוש אס מלקוש לטובה יורה גמי לטובה לישנא אחרינא מה מלקוש לנכסה שא"א כו' התצובה בקשיה ומי"ד הדר אמר וכו' וקשה לתצובה שמעלה סקאיה סס"ד וחס"כ מה"ד משפיל תל כו' ומשצר תל הנמים ואילנות ואין צו תקלת כו' פ"ל ותינת כלומר נתקן: **(ד)** ר"ה הי רביעה צ"ל איחודי רביעה: **(ה)** ד"ה אין היחידים כו' אין ליחידים להתענות אלא משלישית ואילך והכי אמרינן במתני' לקמן וכו' דלמרי יורה ככסליו סס"ד וחס"כ מה"ד ולמימר מני להא דלמר כו' כ"ל ותינת אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי נתקן: **(ו)** ד"ה ז' ימים כו' שירדו הגשמים עשוי ולא פסקין עד: **(ז)** תוב' ד"ה גשמים כו' ז' ימים לנאפים אח"כ ירדו עד חצי יום אכתי לא תמלא:

רבינו חננאל

מורה ומלקוש. מורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהם ולהשיר פירותיהם. מלקוש שמל קשיותיהם של ישראל. תנא דבר שירד על המלילות ועל הקשין וממלא התבואה בקשיה. ת"ר מורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מורה בחדש כסליו. מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא. דהניא מאימתי זמן רביעה, ר' מאיר [אומר] בכורה בשלשה, בינונית בשבעה, אפילה בשבעה עשר. ר' יהודה [אומר] בשבעה ובשבעה עשר ובעשרים ושלשה. ר' יוסי אומר ב"ז ובכ"ג ובראש חדש כסליו. וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שגיע ראש חדש כסליו. כמאן אזלא הא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה רביעה

התנאים

בו' ימים למנות בהן רביעה ראשונה ושניה (ו)או שנייה ושלישית אלא לו' יוסי בלבד, דאי ר' מאיר ראשונה ושניה משכחת לה, שנייה ושלישית לא משכחת לה, דהא בין שנייה ושלישית י' ימים. ואי לו' יהודה שנייה ושלישית הוא משכחת לה, ראשונה ושנייה לא משכחת לה. דהא לדבריו י' ימים בין הראשונה לשנייה. אבל ר' יוסי דאמר ראשונה ב"ז שניה בכ"ג, הנה ז' ימים ביניהם. אתה מונה בהן ראשונה ושנייה, ואם התחילו הגשמים בחצי היום בכ"ג יום למרחשון, נמצאו עד ראש חדש כסליו ד' ימים, ומקצת היום של יום ראשון אתה משלימן מיום ראשון של חדש כסליו, נמצאת מונה להן שנייה ושלישית. והוא שהיה (ר' א') מרחשון חסר, כי (בש') בפיר' בתוספתא הוא ר' יוסי א' בבירה ב"ז בינונית בכ"ג אפילה בל'. אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. ואמרינן בשלמא רביעה ראשונה לשאלו ותן טל ומטר, כר' מאיר דאמר בבירה בגי במרחשון, דתנן בגי במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענות, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאלו עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות, שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' יורא רוב וביד למאי הלכתא (למאי הלכתא) נקראת שניה. ובפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאלו, ג' להתענות. [וכן הלכתא. וא"ר יורא שניה לגורד, דהניא הנורד עד הגשמים עד שחור רביעה שניה.